

PEDAGOGIK QOBILIYATLARNING SHAXS SHAKLLANISHIDAGI O'RNI

Komilova Aziza Sunatullaevna

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali "Yoshlar psixologiyasi" kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada barkamol shaxs kamolotida pedagogik mahorat va qobiliyatlarining o'rnini qay darajada muhim ekanligi hususida fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: shaxs, taraqqiyot, qobiliyat, didaktik qobiliyat, akademik qobiliyat, persiptev qobiliyat, avtoritar qobiliyat, tashkilotchilik qobiliyati, diqqatni taqsimlay olish, nutqiy qobiliyat.

РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАВЫКОВ В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ

Комилова Азиза Сунатуллаевна

Джизакский филиал Национального университета Узбекистана Старший преподаватель кафедры «Психология молодежи»

Аннотация: В данной статье рассматривается значение педагогических навыков и умений в развитии всесторонне развитой личности.

Ключевые слова: личность, развитие, способность, дидактическая способность, академическая способность, пронциательная способность, авторитарная способность, организаторская способность, способность распределять внимание, речевая способность.

THE ROLE OF PEDAGOGICAL SKILLS IN PERSONAL FORMATION

Komilova Aziza Sunatullaevna

Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan Senior teacher of the «Youth psychology» department

Abstract: This article discusses the importance of pedagogical skills and abilities in the development of a comprehensively developed personality.

Key words: personality, development, ability, didactic ability, academic ability, perceptive ability, authoritarian ability, organizational ability, ability to divide attention, speech ability.

Shaxs va uning kamoloti muammosi, taraqqiy etayotgan va o'z taraqqiyotining yuksak cho'qqisiga intilayotgan jamiyat uchun eng dolzarb masalalardandir. O'zining mustaqil taraqqiyoti yo'ldan borayotgan O'zbekiston Respublikasida har bir fuqaroning ma'naviyati, shaxsiy rivoji va kamoloti, shaxs va jamiyat manfaatlarining uyg'unligi har qachongidan ham muhim qadriyat sifatida qaralmoqda. Barkamol avlod tarbiyasi va uning mukammal ta'lim olish masalalari davlat siyosati maqomi darajasida hal qilinayotganligi – bu fikrning yorqin isbotidir. Shu sababli ham pedagoglar o'z faoliyatlarini yuqori darajada tashkil qilishi uchun nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'lishlari, balki muayyan amaliy ko'nikma va malakalarni ham egallashlari talabi qo'yilmoqda. Shuningdek o'zligini anglash – o'z ichki dunyosini kashf qilishi, u haqda yaxlit bir tasavvurga ega bo'lish, o'z-o'ziga emotsional munosabat orqali, axloqiy va irodaviy sifatlarini baholash talab etiladi.

Mamlakatimizda iqtisodiy va siyosiy sohalarida amalga oshirilayotgan keng qamrovli ishlar bilan bir qatorda, o'sib kelayotgan yosh avlodning ta'lim-tarbiyasi, ertangi kuni, jismoniy va aqliy jihatdan barkamol rivojlanishlari borasida ham muhim darajadagi ishlar amalga oshirilmoqda. O'zbekistonda ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, uni zamon talablari darajasiga ko'tarish, kelajak uchun barkamol avlodni tarbiyalash ishlari Davlat siyosatining ustivor yo'nalishiga aylandi. O'zbekistonda olib borilayotgan islohotlardan asosiy maqsad, yurtimizda sog'lom va barkamol, bilimli, yuksak ma'naviy-ahloqiy fazilatlarga ega bo'lgan avlodni shakllantirishdan iborat.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev yoshlar bilan olib boriladigan ma'naviy-ma'rifiy ishlarni yangi bosqichga ko'tarish zarurligi haqida shunday yozadi: "Albatta, biz mustaqil fikrlaydigan,

zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini egallagan, mustaqil hayotiy pozitsiyaga ega bo'lgan yoshlarni tarbiyalash bo'yicha katta ishlarni amalga oshirmoqdamiz. Ammo xolisona tan olib aytadigan bo'lsak, bugungi kunda butun dunyoda aholining, birinchi navbatda, yoshlarning ongi va qalbini egallash uchun qanday keskin kurash borayotganini, diniy ekstremizm, terrorism, giyohvandlik, "ommaviy madaniyat" kabi tahdidlar kuchayayotganini hisobga oladigan bo'lsak, farzandlarimiz tarbiyasi, ma'naviy-ma'rifiy sohadagi ishlarimizni bir zum susaytirmasdan, aksincha, ularni yangi bosqichga ko'tarishimiz zarur[1].

Darhaqiqat bu muhim ishlarni amalga oshirish bugungi kun pedagogiga katta ma'suliyat yuklaydi. Yosh avlod bilan ta'lim tarbiya ishlarini tashkil qilish ko'p jihatdan pedagogning pedagogik qobiliyatlariga bog'liq. Har bir pedagog faoliyati davomida o'quvchini hozirgi zamon talabiga javob beradigan, erkin fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirish uchun pedagogning o'zi mustaqil fikrlovchi, yuqori saviyadagi bilimli, dunyoqarashi keng bo'lishi va o'zida bu xususiyatlarni muntazam rivojlantirib borishi lozim. Zamonaviy maktab o'qituvchisi qator vazifalarni bajaradi. O'qituvchi — sinfdagi o'quv jarayoni tashkilotchisidir. O'qituvchi o'quvchilar uchun dars payti, qo'shimcha darslarda va shu bilan birga darsdan tashqari hollarda ham kerakli maslahatlar berishda bilimlar manbayidan biridir. Pedagogga qo'yiladigan asosiy, bosh va o'zgarimas talablar bolalarga bo'lgan mehr, pedagogik faoliyat, o'zi ishlaydigan soha bo'yicha maxsus bilim, keng fikrlay olish, pedagogik intuitsiya, yuqori saviyada rivojlangan tafakkurga, chuqur bilimga, madaniyat va yaxshi xulqqa ega bo'lish, bolalarni o'qitish va tarbiyalashning turli uslublaridan mohirona foydalana olishni bilishdan iborat.

Pedagogik faoliyatning eng muhim jihatlaridan biri ham aynan pedagogik qobiliyatlarning qay darajada yaxshi rivojlanganligidir. Pedagogik qobiliyat bu o'qituvchining pedagogik faoliyatga yaroqliligini va shu faoliyat bilan muvaffaqiyatli shug'ullana olishini aniqlab beradi. Har bir pedagog pedagogik qobiliyatning barcha turlarini o'zida yaxshi rivojlantirgan bo'lishi va shu qobiliyatlari ustida doimiy ishlashi lozim. Pedagogik qobiliyat turlariga didaktik qobiliyat, akademik qobiliyat, perseptiv qobiliyat, nutq qobiliyat, tashkilotchilik qobiliyati, avtoritar qobiliyat, kommunikativ qobiliyat, pedagogik xayol, diqqatni taqsimlay olish qobiliyati kabilar kiradi. Pedagogik faoliyatda pedagog uchun bu qobiliyatlar muhim ahamiyatga ega bo'lib har bir ta'lim oluvchining shaxsiy xususiyatlari va qobiliyatlarini ochish va rivojlantirishda aynan shu qobiliyatlar muhim ahamiyatga egadir. Uzoq yillar davomida olib borilgan tadqiqotlar pedagogik qobiliyatlar murakkab va ko'p qirrali psixologik bilimlardan iboratligini ko'rsatib beradi. Shuni xisobga olgan holda aytish mumkinki o'quvchilarni har tomonlama shakllantirish va rivojlantirishda o'quvchilarga individual munosabatda bo'lish orqali yondoshish muhimdir. Individual yondoshishda o'qituvchining o'quvchilarga nisbatan g'amho'rliigi va nazokati, o'z xatti-harakatlarining psixologik oqibatlarini oldindan ko'ra olishi nazarda tutiladi. Individual yondoshishda shaxsda biror xislatning tarkib topishiga ta'sir etadigan individual maxsus sharoitlarni bilish va xisobga olish nazarda tutiladi[3].

O'quvchilarning qobiliyat va iqtidorini rivojlantirishda ular uchun maxsus dasturlarni ishlab chiqish muhim omillardan biri sanaladi. 1980 yillarda amerikalik olimlar M.Karne, A.Shvedel va S.Minnemayerlar o'quvchilar qobiliyati va iqtidorini rivojlantirish maqsadida maxsus dasturlarni ishlab chiqishda quyidagi tamoyillarning inobatga olinishi muhim ekanligini alohida qayd etib o'tganlar:

Har bir bola takrorlanmas, o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Qobiliyatli bolalar o'zlariga nisbatan nihoyatda tanqidiy yondashadilar va ko'p hollarda u qadar ijobiy bo'lmagan "Men" obraziga egaliklari bilan ajralib turadilar.

Oila qobiliyatli bolalarga ta'lim berishda yetakchi o'rinni egallashi lozim.

Qobiliyatli bolalar uchun ishlab chiqiladigan dasturda ularning qiziqish va ehtiyojlariga muvofiq keluvchi turli-tuman o'quv materiallari o'rin olishi kerak.

Qobiliyatli bolalar uchun ishlab chiqiladigan dastur uning har tomonlama – harakat, hissiy, shuningdek, muloqot malakalarini shakllantirishdagi o'zaro mutanosiblikni ta'minlashi hamda ularni rivojlantirishga yordam bera olishi zarur.

Qobiliyatli bolalar "bilimlarni o'rtacha o'zlashtiruvchi" o'quvchilar bilan bir guruh (sinf) da o'qitilganda xuddi o'zlari singari qobiliyatli bolalar bilan muloqot qila olish imkoniyatlariga ega bo'lishlari kerak.

Bu kabi dasturlarni amalga oshirishga maxsus tayyorgarlik va qobiliyatli bolalar bilan ishlash tajribasiga ega mutaxassisning rahbarlik qilishi yuqori natijalarni qo'lga kiritishga imkon beradi.

Qobiliyatli bolalar uchun namunaviy dasturlar o'quvchilarni bir ta'lim muassasasida uzluksiz o'qitishni talab etadi.

Ota-onalar va mutaxassislar uchun bola oldiga qo'yiluvchi maqsadlar va ularni amalga oshirish yo'llarini aniqlashga bo'lgan munosabatlarda hamkorlik qilish muhim sanaladi.

Dasturning ajralmas qismi bola muvaffaqiyatlarini baholovchi tizim bo'lishi lozim.

Dastur o'zida ota-onalar ham muhim rol o'ynaydigan qobiliyatlikning namoyon bo'lishini ta'minlovchi yaxshi tashkillashtirilgan, samarali va doimiy harakatdagi tizimni qamrab olishi lozim.

Dastur bolaning rivojlanishini ta'minlovchi hamda bir darajadan ikkinchi darajaga samarali va izchil o'tishi uchun zarur imkoniyatga ega bo'lishi zarur.

Dastur maqsadlariga erishishga bo'lgan intilishni rivojlantira olishi kerak.

Ijodiy qobiliyatni rivojlantirish – dasturning muhim maqsadlaridan biri sanaladi.

Qobiliyatli rahbarlarni iqtidorli bolalarga ta'lim berishga jalb etishning zaruriy yo'llarini topish maqsadga muvofiqdir[2].

Yuqoridagi ishlarni amalga oshirish ko'p jihatdan bo'lajak pedagoglarni tayyorlash ishlarini to'g'ri yo'lga qo'yilganligi bilan ham bog'liq. Buning uchun oliy o'quv yurtlarida qobiliyatli talabalarni saralash bevosita ularni qobiliyatlarining yo'nalishlari va darajalariga ko'ra muayyan guruhlariga biriktirish asosida tabaqalashtirilgan ta'lim asosida o'qitilishi alohida e'tibor qaratish zarur. Tabaqalashtirilgan ta'lim o'ziga xos afzalliklarga ega bo'lib, uni joriy etish orqali:

har bir talabaning pedagogik-psixologik xususiyatlari, shaxsiy sifatlarini inobatga olish asosida yondashish;

talabalarni ularning ta'lim-tarbiyaviy maqsadlarini aniqlash orqali boshqarish;

ko'zlangan maqsadga erishish uchun mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalanish;

bo'lajak mutaxassislarda qunt va chidamlilik kabi sifatlarini mustahkamlash;

ularda mas'uliyat tuyg'usi va intizomga qat'iy amal qilish sifatlarini tarbiyalash;

o'quvchilarning bilish jarayoniga nisbatan befarq bo'lmasliklariga erishish asosida ularning ijodiy qobiliyatlarini yanada rivojlantirish;

talabalarda o'z imkoniyatlarini to'g'ri baholash va erishilgan yutuqlaridan faxrlanish tuyg'usini shakllantirish;

talabalarni ijodiy izlanishga rag'batlantirish orqali ularda tadqiqotchilik malakalarini takomillashtirish;

ta'lim jarayonini erkinlashtirish, talabalarining mustaqillik ko'nikmalariga ega bo'lishlariga erishish;

o'quvchilarda o'z kuchi va imkoniyatiga bo'lgan ishonch hamda yorqin istiqbolga ishonch hissini tarbiyalashga erishiladi[4].

Tabaqalashtirilgan ta'lim asosida har bir talabani qobiliyatli o'quvchilarning ichki imkoniyatlarini to'la ro'yobga chiqarish, ularda ijodkorlik (kreativlik) xislatlarini shakllantirishga o'z hissasini qo'sha olishi talab etiladi. Zero, talabalarining ijodiy qobiliyatlari ta'lim muassasasi jamoasi e'tiborini yagona maqsadga qaratish, shuningdek, bu jarayonga jamoatchilikni faol jalb etish orqali erishiladi[5].

Talabalar tabaqalashtirilgan ta'lim dasturi bo'yicha tashkil etiladigan har bir mashg'ulotda yangidan-yangi yutuqlarni qo'lga kiritish imkoniyatlariga ega bo'lishlari kerak. Tabaqalashtirilgan guruhlarda shug'ullanish talabalarni doimiy ravishda o'z ustida ishlashga yo'naltiradi, bu esa ularga o'z guruhlaridan ko'ra qobiliyatliroq o'quvchilarga biriktirilgan guruhlariga o'tishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Eng qobiliyatli talabalar esa har bir mashg'ulotda yangi o'quv materiallarini muhim axborot va texnik vositalar yordamida o'zlashtiradilar[6].

Tabaqalashtirilgan yondashuv asosida faoliyat yuritish umumiy va maxsus fan o'qituvchilaridan quyidagi sifatlarga ega bo'lishlarini talab etadi: mutaxassislik fanlari asoslarini chuqur o'zlashtirish, keng ilmiy tafakkur va bosh dunyoqarashga egalik, pedagogik

mahorati yuqori, o'quvchilarni tushuna oladigan, sabr-toqatli, tirishqoq, harakatchan, ijodkor, ilg'or pedagogik texnologiyalardan o'rinli foydalana olish, o'quvchilarga shaxsiy ibrat ko'rsata oluvchi, yuqori darajadagi umumiy madaniyatga ega, har qanday vaziyatda ham adolatli bo'lish, mavjud vaziyatni ob'ektiv baholay olish, talabchan, tashkilotchi, tashabbuskor, intizomli, izlanuvchan, o'zgalarning fikrlarini hurmat qiladigan.

Ta'limning tabaqalashuvi asosida esa: o'quvchining "Men"i, shuningdek, bilish, ijodiy va hissiy qobiliyati rivojlanadi, ta'limning demokratlashuvi ta'minlanadi, o'quvchining imkoniyatlari to'la ro'yobga chiqadi, o'quvchi qat'iyatli va shijoatli bo'lib, o'z kuchiga ishonchi ortadi, undagi hadiksirash, tortinchoqlik va xavotir yo'qoladi, ichki his-tuyg'ulari rivojlanadi, erkin fikrlash ko'nikmasiga ega bo'ladi, intizomi va mas'uliyati kuchayadi.

Adabiyotlar ro'yhati.

1. Mirziyoyev.Sh. Buyuk kelajagimizni mard va oliyanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: "O'zbekiston", 2017.

2. Тошпулатова, Н. Х., & Комилова, А. С. (2016). Психолого-педагогическая работа по организации самовоспитания подростков. Молодой ученый, (10), 1306-1308.

3. Комилова, А. (2021). Роль родителей в подготовке молодежи к семейной жизни. Общество и инновации, 2(10/S), 437-441.

4. Жуманова, Н. Ш., Тошпулатова, Н. Х., & Комилова, А. С. (2016). Развитие инновационных систем в образовании. Молодой ученый, (4), 777-778.

5. Алимкулов, С. О. У., Мелибоев, А. Р., Комилова, А. С., & Туракулов, Л. Т. (2016). Решение разных проблем в образовании с помощью 3D-технологии. Проблемы педагогики, (12 (23)), 12-13.

6. Sunatullaevna, K.A. (2022). KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 518-521.